

**ДОКТОР МЕДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР, АКАДЕМІК ЦИБ АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ
(21.01.1934 – 08. 11. 2013)**

Він недожив до свого ювілею три місяці...

Анатолій Федорович Циб народився 21 січня 1934 року в селі Зуївці Миргородського району Полтавської області, Україна. Його батьки були селянами [12, 15].

У 1951 році закінчив із срібною медаллю Комишнянську середню школу, що на Полтавщині, і в тому ж році його зарахували на перший курс медичного факультету Ужгородського державного університету.

Поштовхом до обрання професії лікаря була смерть батька, який помер на його очах від важкої хвороби. Він вирішив, що, ставши лікарем, зможе допомогти багатьом хворим.

З ніжністю і синівською любов'ю ставився до матері, яка проживала на Полтавщині. Навіть працюючи в Обнінську, старався, у міру можливостей, провідувати маму.

Згодом на авторефераті кандидатської дисертації він напише (мовою оригіналу): "Дорогой и любимой мамочке с большой любовью и признательностью за тот титанический труд, который ты вложила в меня, воспитывая многие годы. Твой сын Анатолий. 2.IX.65 года" [7].

Приїхавши в Ужгород, був приємно вражений його охайністю, чистотою, архітектурою. Це тоді було справжнє європейське місто [8]. З 1951 по 1957 рік навчався на медичному факультеті Ужгородського державного університету. Там отримав диплом лікаря з відзнакою і закінчив клінічну ординатуру. Медичний факультет Ужгородського університету став колискою лікарського таланту Анатолія Федорovichа.

Після закінчення медичного факультету протягом двох років працював головним лікарем сільської дільничної лікарні у с. Середнє, що на Закарпатті. Там же зустрів свою майбутню дружину, Тамару Семенівну, яка була інженером місцевого винрадгоспу [12, 15].

У 1961 році вступив до аспірантури Інституту хірургії імені О. В. Вишневського [13]. У 1965 році після захисту кандидатської дисертації "Зондирование сердца при трикуспидальном стенозе" [7] був зарахований молодшим науковим співробітником в Інститут медичної радіології Академії медичних наук СРСР (з 2011 року – Медицинский радиологический научный центр Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации, МРНЦ РФ), назавжди зв'язавши свою долю з цим Інститутом.

У 1978 році захистив докторську дисертацію "Функциональная анатомия и патология лимфатической системы человека (по данным клинической лимфографии)" [9].

У 1979 році Анатолію Федоровичу присвоєно вчене звання професора, в 1986 році його обрали членом-кореспондентом, а в 1991 році – академіком Російської академії медичних наук по відділенню клінічної медицини. З 2001 року був членом Президії Російської академії медичних наук.

У грудні 1978 року після захисту докторської дисертації він очолив Інститут медичної радіології Академії медичних наук СРСР (в подальшому — Інститут), перетворений в 1992 році в Медичний радіологічний науковий центр РАМН. Посаду директора Інституту Анатолій Федорович обіймав більше 30 років [3, 4, 12].

Під його керівництвом проведено широкомасштабні дослідження в галузі ангіо- і лімфології, діагностичної та терапевтичної радіології та радіаційної епідеміології [10]. Ним здійснені фундаментальні розробки та узагальнення по рентгенологічному вивченню структури, функції та патології лімфатичної системи при різних захворюваннях. Спільно зі своїм учителем академіком Г.А. Зедгенідзе підготував монографію "Клиническая лимфография" (1977), у якій детально описана рентгеносеміотика пухлинних запальних і дистрофічних уражень лімфатичних вузлів [2]. А.Ф. Цибом визначено діагностичну значимість променевих методів та обґрунтовано їх застосування при різних злоякісних новоутвореннях.

Будучи вченим широкого профілю, активно працював у галузі проблем променевої та комбінованої терапії злоякісних пухлин, зокрема і за допомогою нейтронів.

Широкої популярності набули дослідження А.Ф. Циба в галузі ангіо- і лімфографічної оцінки місцевих променевих ушкоджень. Під його керівництвом створені нові технології діагностики та лікування пухлинних захворювань. Вони засновані на застосуванні високоенергетичних прискорювачів, сучасних джерел іонізуючих випромінювань, а також на використанні фізичних і хімічних факторів, що підвищують радіочутливість злоякісних клітин [13].

Сьогодні у лікуванні онкологічних хвороб застосовуються три важливі методи — *хірургічний, хіміо-терапевтичний та радіологічний*.

В Інституті розроблені та застосовуються високотехнологічні радіологічні методи діагностики та лікування хворих з онкологічними захворюваннями [3, 4, 11, 13, 14].

При оперативному лікуванні онкологічних хворих спочатку застосовується *передопераційна променева терапія*. Це проводиться через те, що під час операції хірург бере у руки пухлину і в процесі її видалення пухлинні клітини можуть потрапити у кровоносне русло чи на очеревику. Для того, щоб ракові клітини не прижилися в іншому органі, потрібно перешкодити їхній здатності до пересування. Передопераційна променева терапія злоякісні клітини повністю не руйнує, а тільки ушкоджує. Але і це значно покращує результат хірургічної операції.

Наступний етап лікування – безпосереднє опромінення черевної порожнини під час операції.

Справа у тому, що багато лімфатичних вузлів є дрібними і тому непомітними. Ракові клітини можуть "втекти" з вузлів і опинитися в операційному полі. Їх потрібно негайно опромінити. Це допомагає значно скоротити число рецидивів хвороби. Наприклад, тривалість життя хворого при лікуванні раку шлунка за цією методикою в Інституті зросла більше, ніж у два рази.

Третя особливість лікування – використання нейтронного випромінювання для лікування традиційно важких пухлин. Це меланоми, пухлини слинних залоз, пухлини кісток тощо [8, 13].

Інший напрям лікування – *фотодинамічна терапія*. Спеціальна речовина, що відрізняє пухлинні тканини від здорових, введена у вену, надходить із кров'ю в пухлину і накопичується там. А далі опромінюють цю пухлину лазером. Фотодинамічний метод дозволяє лазерному випромінюванню проникнути у глибоко розташовані пухлини, що виникають у бронхах, стравоході чи у кишечнику, коли операція протипоказана [14].

Завдяки застосуванню всіх цих методів не тільки зросла тривалість життя хворих, але ствердилося поняття "*виліковність ракового захворювання*" [8].

Анатолій Федорович Циб зробив вагомий внесок у ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Очолований ним колектив лікарів і вчених розробив профілактичні, діагностичні та лікувальні заходи, які сьогодні впроваджені у повсякденну практику в медичних установах Росії, розташованих на забруднених радіонуклідами територіях. Він безпосередньо брав участь в організації диспансерного обстеження дитячого, підліткового та дорослого населення цих територій, у тому числі і за допомогою виїзних бригад фахівців Інституту.

Разом з членом-кореспондентом РАН В.К. Івановим на базі Центру ним створений Російський державний медико-дозиметричний реєстр (РДМДР). У ньому зібрана інформація про стан здоров'я більше 570 тисяч осіб, що зазнали радіаційного впливу в Росії. У їх числі – 170 тисяч ліквідаторів [3, 12]. До того часу досвід створення таких реєстрів був тільки в Японії після атомного бомбардування міст Хіросіми та Нагасакі у 1945 році.

А.Ф. Циб – один з ініціаторів та координаторів міжнародної програми ВООЗ із вивчення медичних наслідків Чорнобильської аварії (ІРНЕСА). Він відіграв провідну роль у реалізації таких першочергових проектів, як "Щитовидная железа", "Гематология", "Эпидемиологический реєстр". Це дозволило уточнити дози опромінених осіб за допомогою сучасних методів фізичної і біологічної дозиметрії.

На підставі концепції, розробленої А.Ф. Цибом, у Росії функціонує програма соціального захисту та реабілітації людей, які постраждали через радіаційні аварії. У проведенні цих заходів йому допоміг багатий досвід, набутий під час радіоекологічної та медичної експертизи радіаційної обстановки та стану здоров'я населення у районі Семіпалатинського випробувального ядерного полігону і виробничого об'єднання "Маяк" у Челябінській області.

Наукова діяльність А.Ф. Циба отримала світове визнання. За останні 30 років він брав участь у багатьох міжнародних форумах з радіології і радіобіології, біофізики та генетики. Багато його наукових праць перекладено на іноземні мови і видано за кордоном.

А.Ф. Циб — автор і співавтор понад 500 наукових праць, у тому числі 29 монографій з медичної радіології та радіаційної медицини. Ось деякі з них: "Клиническая лимфография" (1977), "Эффекты нейтронного и гамма-излучений источников на основе Cf-252" (1986), "Диагностика и комбинированное лечение рака прямой кишки" (1986), "Комбинированные радиационные поражения: патогенез, клиника, лечение" (1993), "Ликвидаторы Чернобыльской катастрофы: радиационно-эпидемиологический анализ медицинских последствий" (1999), "Медицинские радиологические последствия Чернобыля для населения России: оценка радиационных рисков" (2002) та інші [15].

Анатолій Федорович Циб понад 20 років очолював Російську наукову комісію з радіаційного захисту населення, був головним редактором бюлетеня Національного радіаційно-епідеміологічного реєстру "Радиация и риск", заступником головного редактора журналу "Медицинская радиология и радиационная безопасность".

Значну увагу Анатолій Федорович надавав вихованню молодих науковців і клініцистів, ним підготовлено 29 докторів і 38 кандидатів медичних наук.

Велика особиста заслуга Анатолія Федоровича Циба полягає в збереженні Інституту та його кадрів у буремні 90-ті роки. У 1993 році Інститут був на межі закриття – припинилося його фінансування. Не було коштів на закупівлю ліків, харчування хворих, оплату комунальних послуг, не виплачувалась заробітна плата тощо [7]. За збереження Інституту виступили не тільки його працівники, але і хворі, їхні родичі та ряд відомих вчених Росії. І тільки за сприяння Президента Росії Бориса Єльцина вдалося зберегти Інститут.

У 2000 році на території Інституту за ініціативи Анатолія Федоровича була побудована церква як символ віри, єдності духовного та матеріального [4].

Часто, коли хворий дізнається про свій онкологічний діагноз, настає стрес, відчай, депресія. У такі хвилини життя людина звертається до Всевишнього.

Для будівництва храму був створений спеціальний фонд, в який надходили благодійні пожертви, працівники Інституту із своєї зарплати відраховували певну суму грошей, Анатолій Федорович у фонд перераховував свою зарплату академіка. *Храм названий на честь православного святого, святителя та сповідника ХХ століття, єпископа Луки.*

(Єпископ Лука (світське ім'я – Валентин Феліксівич Войно-Ясенецький), 1871 – 1961 рр., хірург, доктор медичних наук, професор, багаторічний в'язень ГУЛАГу, у 1946 році нагороджений Сталінською премією першого ступеня, автор відомого підручника "Нариси гнійної хірургії").

Держава гідно оцінила працю Анатолія Федоровича Циба. Він був лауреатом Державної премії СРСР у галузі науки і техніки (1991) та лауреатом премії Уряду Російської Федерації у галузі науки і техніки (1998), Заслуженим діячем науки Російської Федерації (1994), лауреатом міжнародної Меморіальної премії миру доктора Т. Нагаї, заснованої містом Нагасакі (Японія) (2007). Нагороджений орденом "Знак Почета" (1986), "Орденом Мужества" (1998), медаллю "За заслуги перед отечественным здравоохранением" (2002), орденом "За заслуги перед Отечеством" III (2003) і IV ступеня (2009) [15]. Є почесним громадянином міста Обнінськ.

Професор О.В. Фединець (1) і клінічний ординатор А.Ф. Циб (2) готуються до операції (1959 р.).

Не забував Анатолій Федорович і про Закарпаття.

У вересні 2009 року він приїздив в Ужгород на зустріч із однокурсниками. Прошло більше 50 років після закінчення медичного факультету! Багатьох із однокурсників, на жаль, уже не було серед живих. Анатолій Федорович побував в університеті, виступив з лекцією перед студентами медичного факультету, зустрівся з професорсько-викладацьким складом факультету.

Вченою радою Ужгородського університету Анатолію Федоровичу було присвоєно звання "Почесний професора Ужгородського університету" [8].

З щемливим відчуттям у душі Анатолій Федорович згадував роки, прожиті на Закарпатті.

"Я можу сказати, що мені дуже пощастило. Я народився на сході країни, на Полтавщині, відтак опинився на самому заході — в Ужгороді. Це було колосальне зрушення у моєму житті, і я вважаю другою батьківщиною Ужгород і Закарпаття [8].

Я досі з повагою згадую наших викладачів. Наприклад, хірург Олександр Фединець у моєму житті зіграв колосальну роль... Блискучий хірург, чуйна, душевна людина.

Більшу частину життя я прожив і творив там (в Обнінську — авт. М.Ф.), але ніколи не забував про Україну. Коли до нашого Центру приходили хворі із Закарпаття, Полтавщини чи інших регіонів України, я всіх радо приймав, і ми їх лікували безкоштовно (це було при колишньому Союзі — авт. М.Ф.). Коли Україна стала самостійною державою, ми її громадянам робили знижку в оплаті лікування на 50%" [8].

Життєвим кредо Анатолія Федоровича було: "Ніколи нікому не відмовляти у допомозі".

Практично майже кожний тиждень хтось із Закарпаття звертався за допомогою до Анатолія Федоровича. І не було випадку, щоб він відмовив у допомозі хворому. Багатьом хворим він врятував життя у буквальному розумінні цього слова.

Закарпатські лікарі також мали можливість вчитися у Анатолія Федоровича Циба, писати та захищати під його керівництвом дисертації та в подальшому і працювати в цьому Інституті.

Щасливо склалося і сімейне життя Анатолія Федоровича. У них з дружиною Тамарою Семенівною, двоє дітей та двоє онуків [1, 15].

Перший ряд, (зліва направо): дружина Тамара Семенівна Циба, Анатолій Федорович Циба, внучка Дарія. Другий ряд (зліва направо): зять Зураб Миколайович, донька Олена Анатоліївна, внук Микола, дружина сина Тетяна Володимирівна, син Сергій Анатолійович.

Донька Олена Анатоліївна Циба (нар. 1963 р.) — російський лексикограф. Науковий співробітник відділу експериментальної лексикографії Інституту російської мови імені В. В. Виноградова РАН. Кандидат філологічних наук.

Син Сергій Анатолійович Циба (нар. 1968 р.) — російський державний діяч, Заступник міністра промисловості і торгівлі Російської Федерації (з 2013 року). Кандидат економічних наук.

Внук Микола закінчив Перший Московський державний медичний університет ім. І.М. Сеченова, проходить стажування у США.

Внучка Дарія навчається в Московському державному інституті міжнародних відносин.

Пов'язували Анатолія Федоровича із Закарпаттям і родинні стосунки. В Ужгороді проживає його рідна сестра Ніна Федорівна із сім'єю.

Незажаючи на час і прожиті роки, Анатолій Федорович був оптимістом. Коли його питали, що б він собі бажав, відповідав:

– Бути свідком перемоги над раком.

Але не судилося...

8 листопада 2013 року Анатолій Федорович Циб відійшов у Вічність, залишивши по собі гіркий незворотній біль у душах рідних та світлі спогади тих, які мали щастя спілкуватися з ним чи лікуватись у нього [4, 5].

Похований у місті Обнінськ Калузької області (Російська Федерація).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах "Золотая книга России". Спец. выпуск "Великая Россия. Личности". Год 2003–й. Часть 1/ Анатолій Федорович Циб.— АСМО–ПРЕСС, Москва, 2003.— С. 528–529.
2. Зедгенидзе Г.А. Клиническая лимфография / Г.А. Зедгенидзе, А.Ф. Циб.— М., 1977.— 288 с.
3. Институту медичинської радіології — Медичинському радіологічному науковому центру 50 лет. — Обнинск, 2012.— 62 с.
4. Осипов В. МРНЦ: отряд медиков особого назначения. Россия – Обнинск. Из записок исцеленного / В. Осипов. — Москва-Обнинск, 2012. — 450 с.
5. Скончался Анатолій Федорович Циб // Газета "Весть • News"— Сайт газеты Калужской области "Весть". Пятница, 08 ноября 2013 г. — Режим доступа: <http://www.vest-news.ru/news.php?id=54969>
6. Ушел из жизни выдающийся ученый радиолог Анатолій Циб. Некролог// Мед. газета. 13 ноября 2013 г., среда, № 86 (7412). — Режим доступа: <http://www.rosminzdrav.ru/health/med-service/287>
7. Черных Н. Человек-эпоха / Н. Черных // Газета: Новая среда. — 2013. — № 37 (218), 13 ноября. — Режим доступа: <http://newsreda.ru/?p=10635>.
8. Циб Анатолій. Ужгород мене одразу вразив. Інтерв'ю з Євою Деметер. — Режим доступа: <http://zakarpattia.net.ua/News/47710-Anatolii-TSyb-Uzhhorod-mene-odrazu-vrazyv.18.09.2009.p>
9. Циб А.Ф. Зондирование сердца при трикуспидальном стенозе [Текст]: автореф. дис... канд. мед. наук/ Анатолій Федорович Циб: Инс-т хирург. им. А.В. Вишневого АМН СССР. — Москва, 1965. — 17 с.
10. Циб А.Ф. Функциональная анатомия и патология лимфатической системы человека (по данным клинической лимфографии) (14.00.19 — медицинская радиология и рентгенология) [Текст]: автореф. дис... докт. мед. наук / Анатолій Федорович Циб; Акад. мед. наук СССР. Науч-исслед. инс-т мед. радиол. АМН СССР. — Обнинск, 1978. — 36 с.
11. Циб А.Ф. Ангиография и лимфография в оценке лучевого лечения и раннем выявлении рецидивов злокачественных опухолей / А.Ф. Циб, Б.Я. Дроздовский, О.В. Нестайко // Медицинская радиология.— 1982. — № 9. — С. 78—83.
12. Циб А. Стратегия на развитие/ Анатолій Циб // Кто есть кто. Что есть что в Обнинске. — 1997, № 1.— С. 13—15.
13. Циб Анатолій Федорович. Кто есть кто в современном мире. 200 выдающихся деятелей современности. От А до Я / Биографическое многотомное издание. Выпуск V.— Москва: Международный объединенный биографический центр, 2003. — С. 720—721.
14. Циб А. Технологическая революция в радиологии / Анатолій Циб // Мед. курьер. — 2003. — № 22. — С. 42—46.
15. Циб А. Высокие радиологические лечебные технологии — на службу здоровья россиян / А. Циб // Экономика и медицина сегодня. — 2006. — № 5. — С. 19—20.
16. Циб Анатолій Федорович. — Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki.12.04.2014>.

Михайло Фатула,
доктор медичних наук,
професор Ужгородського національного університету,
Заслужений лікар України

Стаття надійшла до редакції: 30.04.2014